

College voor Toetsen en Examens

LEERLINGEN MET SPECIALE ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE

CENTRALE EINDTOETS PO 2015

OKTOBER 2014

Inhoud

1	Inleiding	3

2	De centrale eindtoets	4

3	Kaders en verantwoordelijkheden	6

4	Levering en hulpmiddelen per beperking	9

4.1	Dyslectische leerlingen	9

4.1.1	Lettergrootte	9
4.1.2	Verklanking (audio)	9
4.1.3	Digitale afname van de centrale eindtoets	12
4.2	Leerlingen met een auditieve beperking	12

4.3	Leerlingen met een visuele beperking	12

4.4	Leerlingen met dyscalculie	13

4.5	Leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte die extra aanpassing vraagt	14

4.6	Overige beperkingen	14

5	Samenvatting per beperking en per hulpmiddel	15

5.1	Samenvatting per beperking	15

5.2	Samenvatting per aanpassing/hulpmiddel	16

6	Do's en don'ts	17
-----		

1 Inleiding

Vanaf het schooljaar 2014 - 2015 is het voor alle leerlingen van groep 8 in het reguliere basisonderwijs verplicht om een eindtoets te maken. De overheid stelt hiervoor aan scholen de *centrale eindtoets PO* beschikbaar. Scholen kunnen ook kiezen voor een andere eindtoets PO die door de minister is toegelaten. Vanaf 2015 mogen scholen voor voortgezet onderwijs (VO) de toelating van leerlingen niet meer laten afhangen van het resultaat van de eindtoets.

Het College voor Toetsen en Examens (het CvTE) stelt de centrale eindtoets aan scholen ter beschikking. De toets wordt in opdracht van het CvTE door Stichting Cito ontwikkeld, en door het CvTE vastgesteld. De toets bouwt voort op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito.

Het CvTE stelt scholen in staat om tot een adequate afname te komen bij leerlingen met speciale ondersteuningsbehoeften. Daarbij is het uitgangspunt dat dezelfde vaardigheden worden getoetst, maar dan op een wijze waarbij de belemmering door de beperking van de leerling adequaat wordt weggenomen. De aanpassing in de wijze van examinering kan betrekking hebben op de condities waaronder de toets wordt afgenomen, op de toegestane hulpmiddelen, en incidenteel ook op de opgaven van de toets zelf. De aanpassing kan uitsluitend gedaan worden binnen de kaders die het CvTE daarvoor stelt.

In deze brochure leest u over de achtergronden van de keuzes, de verdeling van verantwoordelijkheden tussen het CvTE en de school, de concrete mogelijkheden die het CvTE in 2015 biedt en de procedures die daarbij gevolgd moeten worden.

2 De centrale eindtoets

Het CvTE kan zich voorstellen dat er vragen leven bij de scholen over de verplichting van een eindtoets PO, vooral voor leerlingen met een handicap of een speciale ondersteuningsbehoefte. In dit hoofdstuk wordt daarop kort ingegaan. Meer informatie over de centrale eindtoets leest u op de website www.centraleeindtoetspo.nl.

De centrale eindtoets bestaat uit twee verplichte onderdelen: Nederlandse taal en rekenen. Daarnaast kunnen scholen kiezen voor de eindtoets wereldoriëntatie. De centrale eindtoets (inclusief het facultatieve deel wereldoriëntatie) neemt drie dagdelen in beslag.

Het is bij wet geregeld dat alle leerlingen in het laatste jaar van de basisschool een eindtoets PO maken. Hierop zijn echter enkele uitzonderingen.

Deelname niet altijd verplicht

Voor onderstaande groepen leerlingen is het maken van een eindtoets PO niet verplicht. Deze leerlingen *mogen* wel deelnemen aan de centrale eindtoets.

- Leerlingen die zeer moeilijk lerend zijn.
- Leerlingen die meervoudig gehandicapt zijn.
- Leerlingen die korter dan vier jaar in Nederland wonen en de Nederlandse taal nog niet voldoende beheersen.

SO en SBO

Leerlingen op scholen voor Speciaal Onderwijs (SO) en Speciaal Basisonderwijs (SBO) zijn in 2015 nog niet verplicht om deel te nemen aan de eindtoets PO. Op termijn wordt de eindtoets PO ook voor deze leerlingen verplicht. Het ministerie van OCW zal hierover te zijner tijd meer informatie geven.

Aangepaste afname

Leerlingen met speciale ondersteuningsbehoefte die niet vallen onder de eerder genoemde groepen, zijn niet vrijgesteld van deelname aan de eindtoets PO. Met aanpassingen moeten deze leerlingen in staat worden gesteld de eindtoets PO te maken.

De school handelt bij het aanpassen van de centrale eindtoets binnen de kaders die het CvTE stelt. De school kan onderdelen van de afnamecondities aanpassen, kan specifieke ondersteunings- of hulpmiddelen bestellen en toestaan, en gebruik maken van aangepaste versies van de toets. Als de aanpassingsmogelijkheden de door de leerling ervaren belemmering onvoldoende wegnemen, neemt de school contact op met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

Schooladvies

Elke leerling in groep 8 van de basisschool krijgt van zijn school voor 1 maart een schooladvies. Hierin staat welk type VO het beste bij de leerling past. De school kijkt daarvoor onder andere naar leerprestaties, aanleg en ontwikkeling tijdens de hele basisschoolperiode.

Naast dit schooladvies komt er, door de invoering van de verplichte eindtoets PO, voor alle leerlingen in Nederland een zogenoemd ‘objectief tweede gegeven’ bij, in de vorm van een resultaat op de centrale eindtoets of op een andere eindtoets PO. De centrale eindtoets wordt vanaf het schooljaar 2014 - 2015 in april afgenomen.

Als een leerling de eindtoets PO beter maakt dan verwacht, moet de basisschool het schooladvies heroverwegen. Vooral deze heroverweging maakt het een vereiste dat de centrale eindtoets wordt afgenomen op een wijze waarbij ook voor leerlingen met een beperking of speciale ondersteuningsbehoeften adequaat wordt nagegaan in hoeverre de leerling de vereiste vaardigheden beheerst.

De basisschool is verantwoordelijk voor de heroverweging, in overleg met de ouders/verzorgers. De heroverweging kan leiden tot een wijziging in het schooladvies, maar er kan ook na afweging worden afgeweken van het resultaat van de eindtoets PO. Als het resultaat van de eindtoets PO minder goed is dan het eerder gegeven schooladvies mag de basisschool het schooladvies niet aanpassen.

3 Kaders en verantwoordelijkheden

In dit hoofdstuk leest u meer over de wettelijke kaders en de verantwoordelijkheden van de school in de omgang met leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte.

De zorgplicht van de school

De *Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte* verplicht de school om binnen redelijke grenzen belemmeringen weg te nemen die de leerling met een handicap of chronische ziekte door zijn beperking ondervindt, in onderwijs en toetsing. Indien de school dit nalaat, kan de leerling of ouder zich wenden tot het College voor de Rechten van de Mens (voorheen tot de Commissie Gelijke Behandeling).

De school weegt bij onderwijs en (eind)toetsing af op welke wijze belemmeringen kunnen worden weggenomen. Hierbij worden de doelen van het onderwijs en de toets in acht genomen. Van belang is de werking van de aanpassing. Een aanpassing is niet doeltreffend louter omdat deze leidt tot een hogere score bij een toets. Een doeltreffende aanpassing neemt de belemmering weg waardoor de leerling in staat wordt gesteld te laten zien in hoeverre hij de gevraagde vaardigheden beheerst.

Voorbeeld

Een rekenmachine leidt tot hogere scores bij hoofdrekenen, maar is daarmee nog niet een adequate aanpassing. Het is immers de vraag of de leerling met het hulpmiddel wel laat zien wat hij kan, wellicht zijn de vragen mét rekenmachine zinloze vragen geworden.

De centrale eindtoets

De centrale eindtoets beoogt (onder andere) een objectief, tweede meetgegeven van het niveau van de leerling te zijn ten behoeve van de keuze van het vervolgonderwijs. De centrale eindtoets levert een ondersteunende bijdrage aan het schooladvies voor het vervolgonderwijs.

Opgaven, normering en afnamecondities van de eindtoets vormen een geheel. Dat geheel waarborgt dat de centrale eindtoets toetst wat hij behoort te toetsen. Eenzijdige of onzorgvuldige aanpassing van afnamecondities, hulpmiddelen of zelfs opgaven kan ertoe leiden dat niet meer wordt getoetst en gemeten wat moet worden getoetst of gemeten. Zelfstandig aanpassingen verrichten is dan ook niet toegestaan. De school maakt gebruik van de voorzieningen en de ruimte die het CvTE levert en biedt. Als de ruimte onvoldoende is, neemt de school contact op met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

Speelveld voor de school

In het *Toetsbesluit primair onderwijs* (Toetsbesluit PO) worden in lijn met de *Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte* kaders gegeven voor aanpassing van de wijze van toetsing voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte. Het Toetsbesluit PO geeft geen volledige opsomming van mogelijke of noodzakelijke aanpassingen.

In het jaarlijks vast te stellen *Toetsreglement centrale eindtoets* geeft het CvTE uitwerking aan onder meer het Toetsbesluit PO voor de centrale eindtoets. Het CvTE doet dat door bekend te maken welke aangepaste toetsen geleverd worden, en door aan te geven welke hulpmiddelen (indien door de school noodzakelijk geacht) kunnen worden toegekend zonder dat daarmee het doel van de centrale eindtoets wordt aangetast. Het Toetsreglement centrale eindtoets is gepubliceerd op www.centraleeindtoetspo.nl.

Het CvTE schrijft geen hulpmiddelen of aanpassingen voor en bepaalt niet welke leerling voor welke aanpassing in aanmerking komt. Het CvTE definieert het ‘speelveld’ waarbinnen de school keuzes kan maken met als doel te komen tot een doeltreffende aanpassing op de toets voor de leerling met speciale ondersteuningsbehoefte. Wanneer de aangereikte middelen of het kader naar het oordeel van de school niet toereikend zijn, kan de school zich tot het CvTE wenden via info@centraleeindtoetspo.nl. Vooral bij een combinatie van beperkingen kan het standaard aanbod inadequaaf zijn.

Zo voldoet bij bijvoorbeeld een auditief beperkte dyslectische leerling het standaard aanbod van audio niet, zodat naar een andere oplossing moet worden gezocht. Wanneer die andere oplossing niet binnen het standaard speelveld past, mag de school niet autonoom handelen, maar wendt de school zich tot het CvTE. Het CvTE onderzoekt met de school welke aanpassing mogelijk is, zodat met inachtneming van de afnamecondities van de centrale eindtoets de belemmeringen worden weggenomen. De beslissing om deze aanpassing toe te passen is uiteindelijk aan de school.

De Inspectie van het Onderwijs

De Inspectie van het Onderwijs (Officiële afkorting is IvHO, hierna te noemen: inspectie) oefent toezicht uit op de school. De inspectie heeft geen directe verantwoordelijkheid bij de afname van de eindtoets PO, stelt geen aanpassingen vast en geeft geen goedkeuring voor aanpassingen.

Het toezicht van de inspectie kan zich uitstrekken tot alle terreinen die verband houden met de kwaliteit van het onderwijs, dus ook tot de eindtoets PO in relatie tot de *Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte*.

De inspectie kan (achteraf) nagaan of de school zich bij de afname van de eindtoets voldoende rekenschap heeft gegeven van belemmeringen voor leerlingen met speciale ondersteuningsbehoefte, kan nagaan of de school wellicht aanpassingen heeft toegekend aan leerlingen voor wie de aanpassingen niet zijn bedoeld, en of de school zich heeft gehouden aan de regels van het CvTE.

Eindtoets Basisonderwijs Cito 2014 versus centrale eindtoets PO 2015

De centrale eindtoets bouwt voort op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito (Citotoets). De formele positie van de centrale eindtoets is echter een andere. Dat leidt tot enkele formele verschillen en niet of nauwelijks tot verschillen in de afnamepraktijk.

Ook bij de Citotoets gold dat eigenmachtige aanpassing van afnamecondities of opgaven door de school kon leiden tot een resultaat waaraan geen waarde kon worden gehecht, en dus tot een zinloze toets. De Citotoets bood in afnamecondities en levering ook een aantal mogelijkheden om belemmering door een beperking weg te nemen. De afnamecondities en leveringen, en dus de inhoudelijke mogelijkheden voor de school, zijn met de centrale eindtoets niet of nauwelijks gewijzigd.

Het formele verschil is dat Cito scholen *adviseerde* zich aan de afnameregels te houden (verder kan een marktaanbieder niet gaan), terwijl het CvTE op grond van zijn wettelijke taak scholen *verplicht* zich aan de regels te houden. De regels bieden voldoende ruimte waardoor er in de praktijk nauwelijks verschil zal zijn.

Met de Citotoets van 2014 kon het wellicht voorkomen dat voor een leerling geen adequate aanpassing voor handen was. De leerling kon niet, of niet op een goede manier, de toets maken en werd door de school daarom vrijgesteld van deelname aan de toets. Met de centrale eindtoets moet de school in zo'n situatie contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

4 Levering en hulpmiddelen per beperking

De centrale eindtoets is geschikt voor alle leerlingen. Voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte zijn er soms aanpassingen nodig. In dit hoofdstuk leest u meer over de mogelijkheden voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte.

Wanneer de school meent dat de geboden mogelijke aanpassingen de belemmeringen van de leerling onvoldoende wegnemen (bijvoorbeeld doordat er sprake is van meerdere beperkingen), neemt de school contact op met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

4.1 Dyslectische leerlingen

De gangbare aanpassingen voor dyslectische leerlingen betreffen verklanking (voorlezen van teksten), en of een geschikte lettergrootte. Niet toegestaan zijn onder andere spellingkaarten of een (digitaal of papieren) woordenboek.

4.1.1 Lettergrootte

Leerlingen met dyslexie kunnen gebruik maken van een vergrote versie van de (papieren) opgavenboekjes. De vergrote weergave bevordert bij deze leerlingen de woordherkenning. De vergrote versie is beschikbaar in A3-formaat.

De vergrote versie van de opgavenboekjes moet worden besteld bij inschrijving. Het is niet toegestaan om zelf het reguliere formaat te vergroten; opgaven waarbij bijvoorbeeld een vaardigheid met een liniaal wordt getoetst, worden op deze manier onbruikbaar.

4.1.2 Verklanking (audio)

Aan een dyslectische leerling mag de centrale eindtoets worden aangeboden met een voorziening die teksten laat voorlezen. De school mag deze voorziening aanbieden als de school beschikt over een verklaring van een ter zake kundige psycholoog of orthopedagoog die de diagnose dyslexie heeft gesteld. Het is geen voorwaarde dat in de verklaring expliciet audio wordt genoemd.

De audio kan worden geleverd als natuurlijke spraak (Daisy- of audio-cd), of in de vorm van computerspraak (spraaksynthese). In de digitale centrale eindtoets is natuurlijke spraak ingebouwd.

Met deze voorzieningen wordt een adequate audiovoorziening geboden. Het is niet toegestaan zelf een alternatieve voorziening aan te bieden, bijvoorbeeld door de toets door een leerkracht te laten voorlezen.

4.1.2.1 *Natuurlijke spraak: de Daisy-cd*

Als een dyslectische leerling recht heeft op audio, dan kan de directeur bij de papieren afname van de centrale eindtoets een Daisy-cd (Daisy) bestellen. De Daisy bevat ingesproken tekst van de centrale eindtoets (teksten, vragen, eventuele bronnen). De Daisy kan worden afgespeeld in een speciale Daisy-speler, of op een computer of laptop. Op een laptop is speciale Daisy-afspeelsoftware nodig, die gratis is te downloaden van www.daisy.org/amis.

Het speciale Daisy-format is geschikt om te navigeren tussen bijvoorbeeld tekst en vragen en onder andere ook om het leestempo te regelen. De bediening vergt weinig oefening (spreekt eigenlijk voor zich), zeker bij gebruik via de computer/laptop werkt een en ander zeer overzichtelijk. In Windows Media Player doet de Daisy het ook, maar met beperkte navigatiemogelijkheden.

De school bestelt het aantal Daisy's voor het aantal leerlingen die de centrale eindtoets maken met de Daisy-cd als hulpmiddel. De enveloppen met de Daisy's mogen gelijktijdig met het openen van de verpakkingen van de opgavenboekjes worden geopend.

Om verschillende logistieke redenen wordt de Daisy uitsluitend op cd geleverd. Als tijdens de afname van de centrale eindtoets gebruik wordt gemaakt van een Daisyspeler of computer/terminal zonder cd-speler, dan heeft de school de volgende mogelijkheden:

- a. gebruik van losse, op de USB-poort aan te sluiten dvd-spelers.
- b. overzetten van het Daisy-bestand op een USB-stick of geheugenkaart. Dit mag direct voorafgaand aan de afname gebeuren.
- c. plaatsing van het bestand op een beveiligd netwerk, eveneens kort voor de toetsafname.

4.1.2.2 *Natuurlijke spraak: de audio-cd*

De ingesproken tekst wordt ook geleverd op audio-cd. Voordeel: die werkt ook op gedateerde audio-cd-spelers (inclusief de draagbare cd-spelers). Nadeel: de navigatie van de audio-cd is beperkter; herstart onder andere niet na uitzetten op de plaats waar hij was gebleven.

De audio-cd was bij de Eindtoets Basisonderwijs van Cito de meest gebruikte vorm van verklanking met natuurlijke spraak.

4.1.2.3 *Computerspraak: spraaksynthese*

Dyslectische leerlingen die recht hebben op audio, kunnen gebruik maken van spraaksynthese waarbij de computer via spraaksynthesesoftware de digitale tekst omzet in spraak. De school zorgt voor de spraaksynthesesoftware. Het CvTE levert op cd-rom twee bestanden geschikt voor spraaksynthese: een KES-bestand, speciaal geschikt voor Kurzweil, en daarnaast een ‘behandelde’ pdf, die geschikt is voor alle gangbare spraaksyntheseprogramma’s.

Wanneer de computer niet beschikt over een cd-rom-drive dan kan gebruik worden gemaakt van een losse op de USB-poort aan te sluiten cd/dvd-rom-speler of kan het geleverde exemplaar worden gekopieerd op USB-sticks of geheugenkaarten.

4.1.2.4 *Keuze tussen natuurlijke of computerspraak*

Wat is het beste voor de leerling, natuurlijke of computerspraak? Dat is geen vraag die pas bij de afname van de centrale eindtoets aan de orde komt, maar al eerder bij onderwijs en begeleiding.

De Daisy ligt door zijn natuurlijke spraak goed in het gehoor, biedt uitstekende navigatiemogelijkheden bijvoorbeeld tussen tekst en vraag en is zeer eenvoudig te bedienen. De audio-cd ligt net zo goed in het gehoor, maar heeft navigatienadelen. In het verleden werd de audio-cd het meest bij Cito afgenomen door de basisscholen.

Computerspraak (spraaksynthese) klinkt wat ‘onwennig’ de eerste keer. Een voordeel van computerspraak is dat de leerling de cursor ziet meelopen in de voorgelezen tekst. Dit kan de leerling stimuleren om te lezen. Daarnaast heeft computerspraak als voordeel dat in beginsel elk digitaal tekstbestand verklankt kan worden, zonder afhankelijk te zijn van het inspreken ervan.

Wie gewend is aan spraaksynthese, kan zonder veel moeite bij de centrale eindtoets de Daisy of audio-cd gebruiken al mist hij dan enkele faciliteiten waaraan hij was gewend (zoals de meelopende cursor). Wie gewend is aan Daisy of audio-cd met natuurlijke spraak, maar niet aan spraaksynthese, kan bij de centrale eindtoets minder goed uit de voeten met spraaksynthese.

4.1.2.5 *Voorzorgen bij gebruik van verklanking (audio) op de computer*

Bij gebruik van de computer bestaat de mogelijkheid dat een leerling toegang heeft tot informatie die bij de centrale eindtoets niet mag worden gebruikt, zoals e-mail of internet, digitale woordenboeken, spellingcontrole en encyclopedieën. De school moet erop toezien dat de leerling niet van de niet toegestane zaken gebruik maakt. Een waarschuwing aan inventieve leerlingen dat een en ander ook effectief kan worden gecheckt in het computerlog, is raadzaam.

Met de leveranciers van spraaksynthesesoftware wordt overlegd om te komen tot hetzij een *light* versie waarbij alle niet toegestane onderdelen ontbreken, of een *press to test* functionaliteit waarbij de school ongeoorloofde onderdelen eenvoudig kan blokkeren. Deze aanpassingen vereenvoudigen het toezicht door de school. Of zij tijdig gereed zijn voor de afname in 2015, is nog niet bekend. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de afname berust bij de school en de ervaring leert dat adequaat toezicht voldoende borging biedt.

4.1.3 Digitale afname van de centrale eindtoets

Bij de digitale afname van de centrale eindtoets wordt een dyslexievariant geleverd die voorzien is van de mogelijkheid van natuurlijke spraak. Deze optie kan worden ingeschakeld door de school, voor de leerlingen met recht op audio.

Alleen voor de leerlingen die de centrale eindtoets digitaal afnemen en dyslectisch zijn of op andere gronden recht hebben op audio, moet het geluid aan staan.

De school controleert het geluidsniveau kort voor de afname op de betreffende computer. Tijdens de afname van de centrale eindtoets is het geluidsniveau vergrendeld.

Voor dyslectische leerlingen is vooral het aantal tekens op een scherm van belang, niet de grootte. Op een scherm staan minder tekens dan op papier. Bij de digitale afname is vergroting niet mogelijk en voor dyslectische leerlingen niet nodig. Jarenlange ervaring met digitale examens in het VO heeft niet geleid tot een vraag om een grotere letter voor dyslectische leerlingen.

4.2 Leerlingen met een auditieve beperking

Voor leerlingen met een auditieve beperking zijn geen aanpassingen nodig. De centrale eindtoets bevat geen luister- of spraakonderdelen.

4.3 Leerlingen met een visuele beperking

Voor leerlingen met een visuele beperking wordt op bestelling maatwerk geleverd.

- Voor slechtziende leerlingen wordt de centrale eindtoets geleverd in vergroot A3-formaat, in zwart-wit.
- Voor leerlingen die geheel op braille en/of audio zijn aangewezen, wordt de centrale eindtoets geleverd in braille, als tekstdocument geschikt voor de brailleleesregel en als Daisy-cd of audio-cd met natuurlijke spraak.
- Voor kleurenblinde leerlingen kan de centrale eindtoets worden geleverd in standaard formaat maar dan wel geheel zwart-wit.

Als de school de intentie heeft een slechtziende leerling de digitale centrale eindtoets te laten maken, gaat de school vooraf goed na of de standaard opzet van de digitale centrale eindtoets en de geboden mogelijkheden tot een adequate afname leiden. Als dat niet het geval is, dan neemt de school contact op met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

4.4 Leerlingen met dyscalculie

In 2015 wordt voor leerlingen met dyscalculie geen aangepaste centrale eindtoets geleverd. Ook zijn geen specifieke hulpmiddelen toegestaan. Wel kan in de afnamecondities (door tijd) rekening worden gehouden met de speciale ondersteuningsbehoefte.

Onder andere in het *Protocol dyscalculie en ernstige rekenproblemen* wordt gesuggereerd om leerlingen, die ook na ondersteuning blijven vastlopen, met de rekenmachine verder te helpen. Andere deskundigen suggereren reken- en tafelkaarten, in ieder geval in het onderwijsproces te gebruiken.

Compenserende maatregelen als bijvoorbeeld een tafel- of rekenkaart of rekenmachine zijn wellicht doeltreffend voor de leerling met dyscalculie, maar tasten de aard van de toets aan. Dat wil zeggen dat daardoor de toets geen beeld meer geeft van de vaardigheid van de leerling. Opgaven, geschikt voor gebruik met de rekenmachine, zien er anders uit dan de opgaven zonder rekenmachine, zoals die in de centrale eindtoets zijn opgenomen.

Bij de advisering voor het vervolgonderwijs kan de school rekening houden met de vorderingen die de leerling in het onderwijs boekte met een of meer van deze hulpmiddelen. Daarbij kan worden meegewogen dat voor het VO een route is gedefinieerd die lagere eisen aan rekenen stelt en het gebruik van de rekenmachine ook bij de voor deze leerlingen aangepaste rekentoets toestaat. Het volgen van deze route leidt wel tot beperkingen in de doorstroommogelijkheden. Een vervolg in een technische sector ligt dan bijvoorbeeld minder voor de hand.

Bij een combinatie van een vrij lage rekenscore van een leerling op de centrale eindtoets en goede vorderingen in een aangepaste leerroute mét rekenmachine hoeven dus niet bij voorbaat leerwegen te worden afgesloten. Er worden in het vervolgonderwijs diverse differentiatiemogelijkheden geboden.

Voor de toekomst wordt onderzocht of er in de centrale eindtoets ook rekenmachineopgaven kunnen worden opgenomen (naast de huidige opgaven zonder rekenmachine). Dat kan voor alle leerlingen de gewenste rekenmachinevaardigheid bevorderen, en biedt voor leerlingen met dyscalculie het voordeel dat zij op een onderdeel ook binnen de centrale eindtoets ‘gestandaardiseerd’ kunnen laten zien of zij mét rekenmachine een deel van de vaardigheden beter beheersen.

4.5 Leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte die extra aanpassing vraagt

---

Soms kan een leerling met een speciale ondersteuningsbehoefte niet goed uit de voeten met een standaard versie en standaard hulpmiddelen. Als de school constateert dat de standaard aanpassingen (of een combinatie van deze aanpassingen) niet toereikend zijn, kan de school contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl. Door een medewerker van het CvTE met ervaring in het toetsen van leerlingen met speciale ondersteuningsbehoefte wordt, in overleg met de school, gezocht naar een passende oplossing voor de individuele leerling.

4.6 Overige beperkingen

Voor leerlingen met bijvoorbeeld een beperking in het autistisch spectrum of ADHD worden geen aangepaste versies van de centrale eindtoets geleverd. De school kan, binnen de gegeven kaders, de condities voor deze leerlingen optimaliseren door bijvoorbeeld afleidende prikkels te verwijderen en door het structureren en vooraf laten ervaren van de regels bij de afname.

5 Samenvatting per beperking en per hulpmiddel

De mogelijkheden voor leerlingen met een speciale ondersteuningsbehoefte worden in dit hoofdstuk kort per beperking en aanpassing/hulpmiddel samengevat.

5.1 Samenvatting per beperking

Leerlingen met dyslexie

- Nagaan welke aanpassing gewenst is.
- Nagaan of de aanpassing in het standaard aanbod aanwezig is en die bestellen *in het gewenste leerlingaantal*.
- Zo nodig audio (Daisy, audio-cd, Kurzweil) of vergroting bestellen bij de aanmelding van de centrale eindtoets.
- Voor de digitale centrale eindtoets hoeft niets te worden besteld.
- Voor gebruik van audio is een deskundigenverklaring vereist, voor vergroting niet.

Leerlingen met een visuele beperking

- Nagaan welke aanpassing gewenst is.
- Nagaan of de aanpassing in het standaard aanbod aanwezig is en die bestellen *in het gewenste leerlingaantal*.
- Voor de digitale centrale eindtoets bij slechtziende leerlingen zorgvuldig checken of de toets bruikbaar is.
- Is de aanpassing in de levering niet adequaat, dan contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.
- Een deskundigenverklaring is niet vereist.

Leerlingen met dyscalculie

- Geen aanpassing in de toetsing en hulpmiddelen.
- De afnamecondities bieden ruimte voor voldoende tijd.

Leerlingen met een andere beperking of meerdere beperkingen

- Nagaan welke aanpassing gewenst is.
- Nagaan of de aanpassing in het standaard aanbod aanwezig is en die bestellen *in het gewenste leerlingaantal*.
- Is de aanpassing in de levering niet adequaat, dan contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

5.2 Samenvatting per aanpassing/hulpmiddel

Aanpassing: audio

Audio is voorbehouden aan dyslectische leerlingen met een deskundigenverklaring, en aan leerlingen met een visuele beperking. Het is *niet* toegestaan om een audiovoorziening aan een leerling aan te bieden louter omdat dat zijn resultaten ten goede zou komen.

Aanpassingen: vergroting

De vergroting is vooral bedoeld voor dyslectische leerlingen en leerlingen met een visuele beperking. Als een ander er baat bij heeft, mag het echter worden toegestaan, er gelden geen specifieke voorwaarden. Sommige leerlingen met ADHD bijvoorbeeld vinden de grotere toets 'rustiger'.

Een deskundigenverklaring is niet vereist. Wel dient u het juiste aantal vergrotingen te bestellen; kopiëren is *niet* toegestaan.

Aanpassing: tijd

De een heeft wat meer tijd nodig dan de ander, al of niet vanwege een speciale ondersteuningsbehoefte. Bij de centrale eindtoets is snelheid niet een hoofdtoetsdoel. Met de tijden, genoemd in de afnamecondities, krijgen ook leerlingen met bijvoorbeeld dyslexie, dyscalculie, ADHD of een stoornis uit het autistisch spectrum voldoende tijd. Anderen hebben mogelijk (waarschijnlijk) tijd over.

6 Do's en don'ts

Tot slot beschrijven we wat een school wel en niet kan doen om ervoor te zorgen dat een leerling met een speciale ondersteuningsbehoefte de centrale eindtoets kan maken.

Wat kan (moet) de school doen?

- Nagaan of de leerling door zijn beperking in onderwijs en/ of toetsing belemmeringen ondervindt.
- Nagaan of doeltreffende aanpassingen mogelijk zijn die maken dat de leerling beter in staat wordt gesteld te laten zien in welke mate hij de vaardigheden beheerst.
- Indien binnen de aangeboden aanpassingen geen doeltreffende aanpassing mogelijk lijkt, contact opnemen met het CvTE via info@centraleeindtoetspo.nl.

Wat kan (mag) de school niet doen?

- Zonder overleg met het CvTE verdergaande aanpassingen dan standaard geleverd doorvoeren (met betrekking tot opgaven of afnamecondities). *Hieronder valt: het toestaan van extra informatie- of hulpmateriaal, het schrappen of wijzigen van opgaven, (mondeling) toelichting geven, spellingskaarten of rekenmachines.*

Let op:

De school schiet tekort als zij niet (in laatste instantie bij het CvTE) nagaat of aanpassingen mogelijk zijn. De school schiet eveneens tekort als zij zelf aanpassingen doorvoert die buiten de kaders (het speelveld) vallen (zie ook hoofdstuk 3).

Het College voor Toetsen en Examens
info@centraleeindtoetspo.nl
Postbus 315, 3500 AH Utrecht

www.centraleeindtoetspo.nl